

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 ·
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ERIKSON ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

- Στάδιο φιλοπονίας ή κατωτερότητας
- Περίοδος από τα 6 έως τα 12 έτη
- Χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια του παιδιού να αποκτήσει τις κατάλληλες δεξιότητες ώστε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις τις οποίες αντιμετωπίζει σε σχέση με:
 - Γονείς
 - Συνομηλίκους
 - Σχολείο

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

- Η επιτυχία στο στάδιο **«φιλοπονία – κατωτερότητα»** διασφαλίζει στο παιδί αισθήματα επάρκειας/επιδεξιότητας
- **Φιλοπονία:** Αίσθηση του παιδιού ότι ελέγχει το περιβάλλον του και είναι επαρκές/ικανό να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του (οικογένεια, σχολείο, συνομήλικοι)
- **Κατωτερότητα:** Αίσθηση του παιδιού ότι απέτυχε να ανταποκριθεί στα παραπάνω λόγω ανικανότητας

ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ

- Πώς αλλάζει στη σχολική ηλικία;
 - Η εστίαση μετατοπίζεται από τα **εξωτερικά/σωματικά** χαρακτηριστικά στα **εσωτερικά/ψυχολογικά**
 - Το παιδί συνειδητοποιεί ότι μπορεί να είναι καλό/αποτελεσματικό σε **μερικά πράγματα** αλλά όχι τόσο σε άλλα\
 - Η αυτοαντίληψη του παιδιού περιλαμβάνει τον **προσωπικό** και τον **ακαδημαϊκό** τομέα

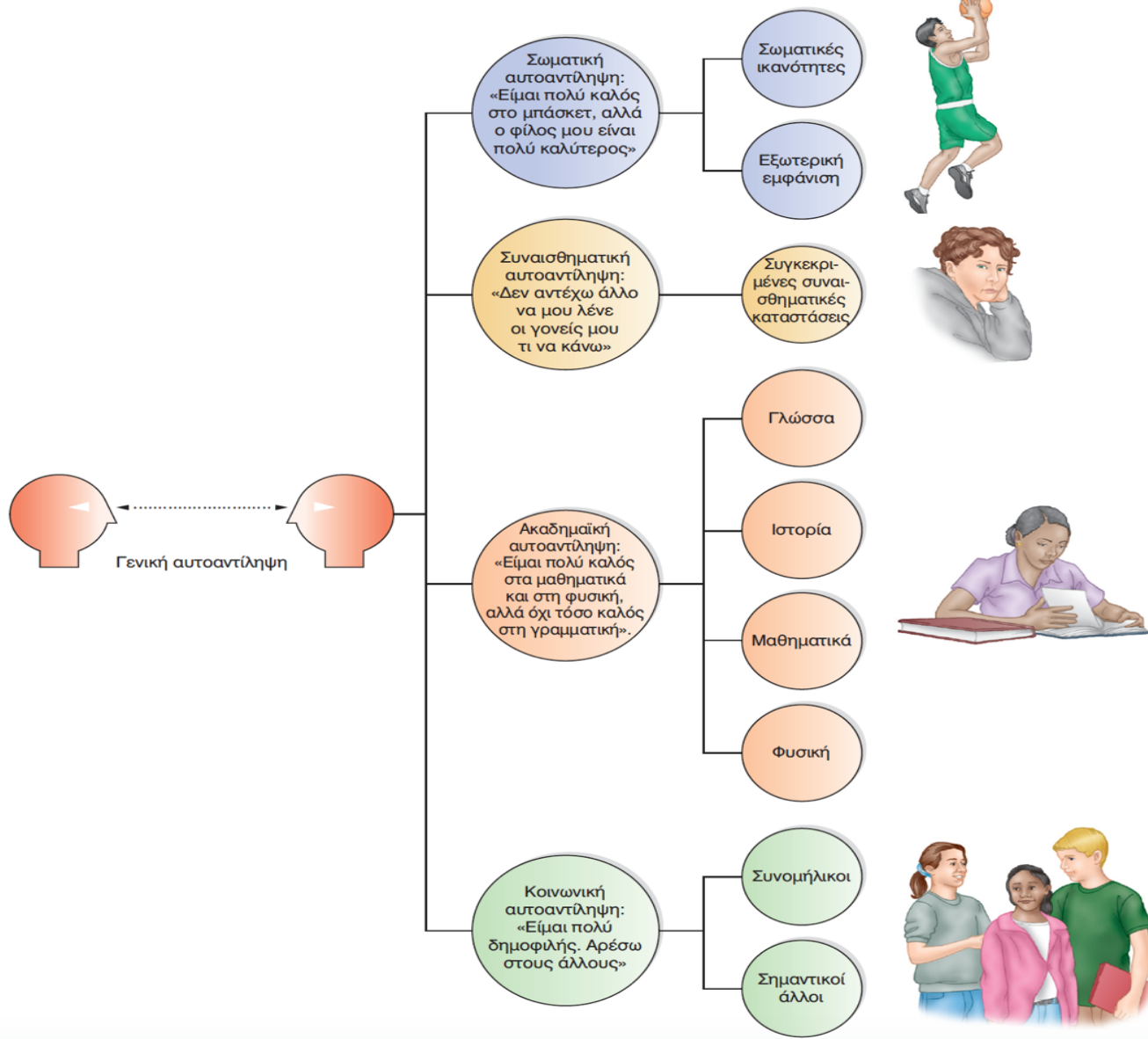
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ

- Το παιδί χρησιμοποιεί την κοινωνική σύγκριση για να συγκρίνει τον εαυτό του με τους άλλους στη συμπεριφορά, τις ικανότητες, τις ειδικές γνώσεις και τις πεποιθήσεις του
- Όταν δεν υπάρχουν αντικειμενικές μετρήσεις, το παιδί στρέφεται στην **κοινωνική πραγματικότητα**, δηλαδή στο πώς οι **άλλοι** ενεργούν και συμπεριφέρονται (Festinger, 1959)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΤΩ

- Η σύγκριση του παιδιού με άτομα που είναι εμφανώς **λιγότερο επιτυχημένα**/αποτελεσματικά από το ίδιο. Αυτό προστατεύει την **αυτοεκτίμησή** του

ΣΧΗΜΑ 10.1 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ

Καθώς το παιδί μεγαλώνει, η αντίληψη για τον εαυτό διαφοροποιείται και περιλαμβάνει αξιολογήσεις στον προσωπικό και στον ακαδημαϊκό τομέα

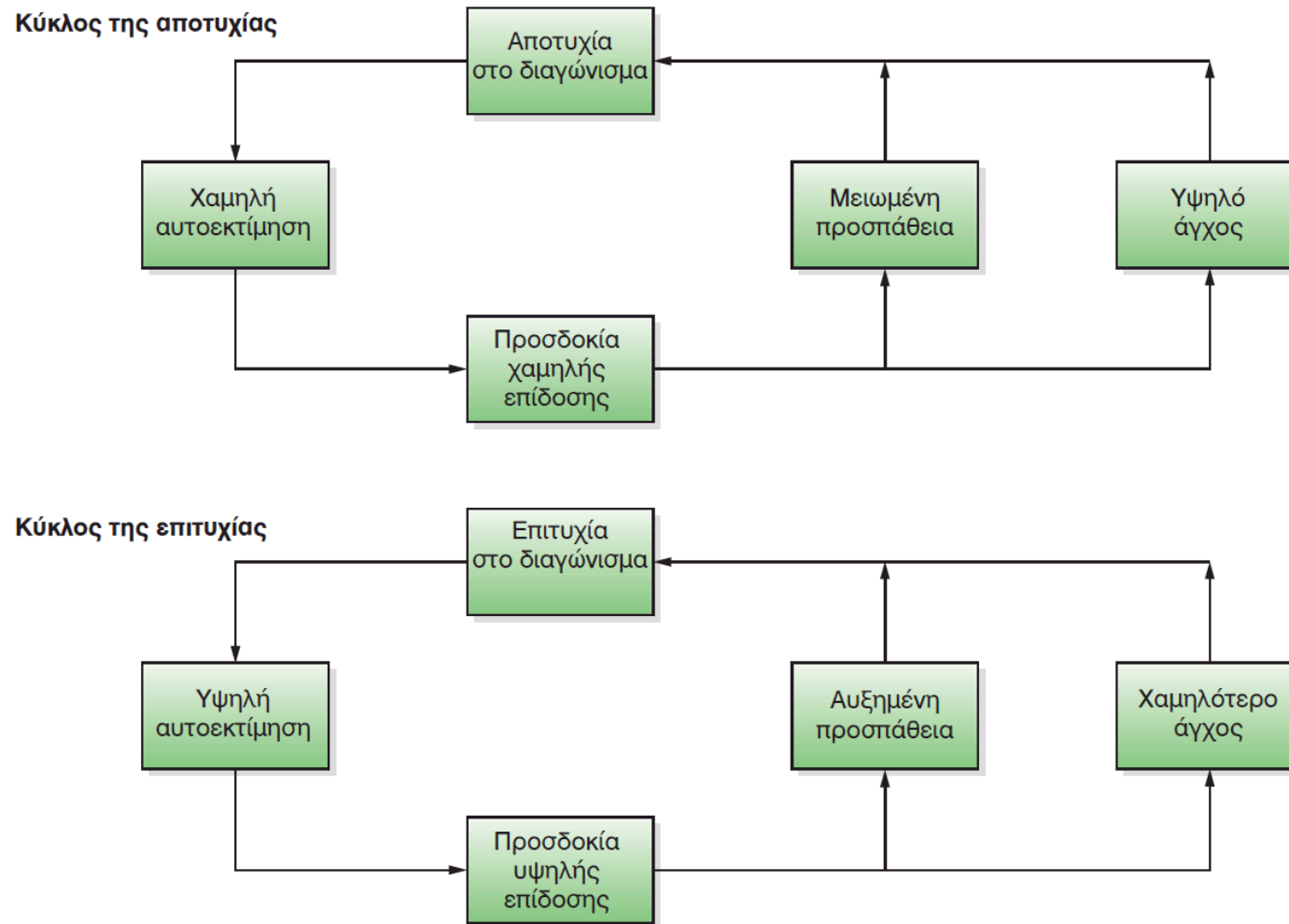
ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ

- Η συνολική και επιμέρους θετική ή αρνητική **αυτοαξιολόγηση** του ατόμου
 - Το παιδί συγκρίνει όλο και περισσότερο τον εαυτό του με τους άλλους
 - Αναπτύσσει τα δικά του, **προσωπικά εσωτερικά κριτήρια** επιτυχίας
 - Η αυτοεκτίμηση διακρίνεται σε **συνολική** και **επιμέρους**
 - Για τα περισσότερα παιδιά η αυτοεκτίμηση **βελτιώνεται** στη μέση παιδική ηλικία

ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ

- Η αυτοεκτίμηση είναι γενικά **υψηλή** στη μέση παιδική ηλικία αλλά αρχίζει να **μειώνεται** περί το 12^ο έτος
 - Αλλαγή σχολικής βαθμίδας
 - Ορισμένα παιδιά εμφανίζουν σταθερά **χαμηλή αυτοεκτίμηση**

ΣΧΗΜΑ 10.2 Ο ΦΑΥΛΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΧΑΜΗΛΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ

Επειδή το παιδί με χαμηλή αυτοεκτίμηση μπορεί να αναμείνει ότι η επίδοσή του ένα διαγώνισμα θα είναι χαμηλή, είναι πιθανό να βιώσει υψηλό άγχος και να μην προετοιμαστεί τόσο καλά όσο το παιδί με υψηλή αυτοεκτίμηση. Ως αποτέλεσμα, η επίδοσή του είναι πράγματι χαμηλή, γεγονός που με τη σειρά του επιβεβαιώνει την αρνητική εικόνα που έχει για τον εαυτό του. Αντίθετα, το παιδί με υψηλή αυτοεκτίμηση έχει περισσότερο θετικές προσδοκίες, γεγονός που το οδηγεί σε χαμηλότερο άγχος και υψηλότερα κίνητρα. Ως εκ τούτου, οι επιδόσεις του είναι καλύτερες, επιβεβαιώνοντας τη θετική εικόνα για τον εαυτό.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

- Ερμηνεία της πολύπλοκης σχέσης ανάμεσα στο επίπεδο της αυτοεκτίμησης και στην εθνότητα.
- Τα μέλη μιας μειονοτικής ομάδας είναι πιθανό να αποδεχτούν τις αρνητικές αντιλήψεις που έχει για αυτούς η κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα, **μόνον** όταν θεωρούν ότι δεν υπάρχουν ρεαλιστικές πιθανότητες αλλαγής των σχέσεων ισχύος μεταξύ των δύο ομάδων
- Αντίθετα, όταν θεωρούν ότι τα επίπεδα προκατάληψης και διάκρισης είναι δυνατόν να μειωθούν και κατηγορούν την κοινωνία για την προκατάληψη και όχι τους ίδιους. Τότε το επίπεδο αυτοαντίληψης ανάμεσα σε αυτές τις δύο πολιτισμικές ομάδες δε θα πρέπει να διαφέρει.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ: KOHLBERG

- Πρότεινε μια σειρά καθορισμένων **σταδίων** στην ανάπτυξη της ηθικής σκέψης
- Χρησιμοποίησε «**ηθικά διλήμματα**» για να αξιολογήσει την ηθική σκέψη
- Προσέφερε μια καλή περιγραφή/ερμηνεία της ηθικής **κρίσης**, αλλά όχι της σχέσης της με την **ηθική συμπεριφορά**

Δείγμα ηθικής σκέψης

Επίπεδο	Στάδιο	Υπέρ της κλοπής	Κατά της κλοπής
<p>Επίπεδο 1 Προσυμβατική ηθική: Στο επίπεδο αυτό, το ενδιαφέρον του ατόμου επικεντρώνεται στην επιβράβευση και την τιμωρία.</p>	<p>Στάδιο 1 Προσανατολισμός στην υπακοή και την τιμωρία: Σε αυτό το στάδιο, το άτομο συμμορφώνεται με τους κανόνες, για να αποφύγει την τιμωρία και η συμμόρφωση έχει αξία αφ' εαυτής.</p>	<p>«Αν αφήσεις το αγαπημένο σου πρόσωπο να πεθάνει, θα έχεις προβλήματα. Θα κατηγορηθείς ότι δεν έδωσες χρήματα για να το σώσεις και θα γίνει νομικός έλεγχος σε σένα και τον φαρμακοποιό για τον θάνατό του».</p>	<p>«Δεν θα πρέπει να κλέψεις το φάρμακο, γιατί θα σε πιάσουν και θα σε βάλουν φυλακή. Αν καταφέρεις και ξεφύγεις, η συνείδησή σου θα σε τύπτει και θα σκέφτεσαι ότι ανά πάσα στιγμή είναι πιθανό να πέσεις στα χέρια της αστυνομίας».</p>
	<p>Στάδιο 2 Προσανατολισμός στην επιβράβευση: Σε αυτό το στάδιο το άτομο ακολουθεί τους κανόνες για δικό του όφελος. Η συμμόρφωση είναι χρήσιμη λόγω της επιβράβευσης που επισύρει.</p>	<p>«Αν τελικά συλληφθείς, μπορείς να επιστρέψεις το φάρμακο και να μην σου επιβληθεί μεγάλη ποινή. Δεν θα σε ενοχλήσει πολύ να πας για ένα μικρό χρονικό διάστημα στη φυλακή, αν έχεις το αγαπημένο σου πρόσωπο, όταν βγεις».</p>	<p>«Είναι πιθανό να μη σου επιβληθεί μεγάλη ποινή, αν κλέψεις το φάρμακο, αλλά ίσως το αγαπημένο σου πρόσωπο πεθάνει πριν εσύ βγεις και έτσι δεν θα έχεις καταφέρει κάτι σημαντικό. Αν το αγαπημένο σου πρόσωπο πεθάνει, δεν θα πρέπει να κατηγορείς τον εαυτό σου, γιατί δεν ευθύνεσαι εσύ για την ασθένειά του».</p>
<p>Επίπεδο 2 Συμβατική ηθική: Σε αυτό το επίπεδο, το άτομο προσεγγίζει τα προβλήματα ηθικότητας, ως μέλος της κοινωνίας. Επιθυμεί να ευχαριστήσει τους άλλους, ενεργώντας ως καλό μέλος της κοινωνίας.</p>	<p>Στάδιο 3 Ηθική του «καλού παιδιού»: Σε αυτό το στάδιο, το άτομο ενδιαφέρεται να διατηρήσει το σεβασμό των άλλων και να συμμορφώνεται με τις προσδοκίες των άλλων.</p>	<p>«Αν κλέψεις το φάρμακο, κανείς δεν πρόκειται να θεωρήσει ότι είσαι κακός. Αν δεν το κλέψεις, η οικογένειά σου ίσως σε θεωρήσει απάνθρωπο. Αν αφήσεις το αγαπημένο σου πρόσωπο να πεθάνει, δεν θα μπορέσεις ποτέ ξανά να κοιτάξεις τους άλλους στα μάτια».</p>	<p>«Όχι μόνο ο φαρμακοποιός αλλά και όλοι οι άλλοι θα σε θεωρήσουν εγκληματία. Αν κλέψεις το φάρμακο, θα αισθάνεσαι άσχημα, σκεπτόμενος ότι έχεις ατιμάσει την οικογένειά σου και τον εαυτό σου. Δεν θα μπορέσεις ποτέ ξανά να αισθανθείς άνετα με τους γύρω σου».</p>
	<p>Στάδιο 4 Ηθική της εξουσίας και της κοινωνικής ευταξίας: Σε αυτό το στάδιο, το άτομο συμμορφώνεται με τους κανόνες της κοινωνίας και ορίζει ως «σκοπό», αυτό που η κοινωνία θεωρεί σωστό.</p>	<p>«Αν είσαι έντιμος, δεν θα αφήσεις το αγαπημένο σου πρόσωπο να πεθάνει, απλώς επειδή φοβάσαι να κάνεις το μοναδικό πράγμα που θα το σώσει. Αν δεν κλέψεις το φάρμακο, θα αισθάνεσαι τύψεις για μια ζωή, τύψεις ότι προκάλεσες το θάνατό του και ότι δεν έκανες το χρέος σου απέναντί του».</p>	<p>«Είσαι απελπισμένος και ίσως δεν γνωρίζεις ότι κάνεις λάθος όταν κλέβεις το φάρμακο. Όμως, θα καταλάβεις το λάθος σου, όταν σε βάλουν φυλακή. Θα αισθάνεσαι πάντοτε τύψεις ότι ήσουν ανέντιμος στην κοινωνία και ότι καταπάτησες τους νόμους».</p>

Επίπεδο 3

Μετασυμβατική ηθική:

Σε αυτό το επίπεδο, το άτομο χρησιμοποιεί ηθικές αρχές, που είναι ευρύτερες από αυτές οποιασδήποτε κοινωνίας.

Στάδιο 5

Ηθική του συμβολαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και του δημοκρατικά αποδεκτού νόμου: Σε αυτό το στάδιο, το άτομο κάνει ό,τι θεωρεί σωστό, καθώς θεωρεί ότι οι κοινωνικοί κανόνες είναι δεσμευτικοί. Πιστεύει ότι οι νόμοι μπορούν να τροποποιηθούν, ως επιμέρους τμήμα των αλλαγών στο συμβόλαιο μεταξύ των ατόμων της κοινωνίας.

«Θα χάσεις το σεβασμό των άλλων στο πρόσωπό σου, αν δεν κλέψεις το φάρμακο. Το αγαπημένο σου πρόσωπο θα πεθάνει επειδή εσύ φοβήθηκες και όχι επειδή ήσουν σύμφωνος με τους κοινωνικούς κανόνες. Έτσι, θα χάσεις την αυτοεκτίμησή σου, όπως επίσης θα χάσεις την εκτίμηση των άλλων στο πρόσωπό σου».

«Θα χάσεις την κοινωνική σου υπόσταση και τον σεβασμό της κοινωνίας, όπως επίσης θα καταπατήσεις τον νόμο. Αν δράσεις παρορμητικά και δεν υπολογίσεις τις μακροπρόθεσμες συνέπειες, θα χάσεις το σεβασμό και την εκτίμηση στο πρόσωπό σου».

Στάδιο 6

Ηθική των προσωπικών αρχών και της συνείδησης: Σε αυτό το τελευταίο στάδιο, το άτομο συμμορφώνεται με τους κανόνες, επειδή βασίζονται σε καθολικές ηθικές αρχές. Παραβαίνει τους κανόνες που παραβιάζουν τις αρχές αυτές.

«Αν δεν κλέψεις το φάρμακο και αφήσεις το αγαπημένο σου πρόσωπο να πεθάνει, θα κατηγορείς τον εαυτό σου για μια ζωή. Οι άλλοι δεν θα σε κατηγορήσουν, καθώς θα έχεις συμμορφωθεί με τους νόμους και τους κοινωνικούς κανόνες, αλλά θα έχεις αποτύχει να ακολουθήσεις αυτά που επιβάλλει η συνείδησή σου».

«Αν κλέψεις το φάρμακο, οι άλλοι δεν θα σε κατηγορήσουν, όμως θα καταδικάσεις εσύ ο ίδιος τον εαυτό σου, γιατί απέτυχες να ακολουθήσεις τη συνείδησή σου και τις προσωπικές σου αρχές ηθικότητας».

(ΠΗΓΗ: Kohlberg, 1969.)

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΟΥ KOHLBERG

- Βασίστηκε αποκλειστικά σε άτομα στον **δυτικό κόσμο**
- Βασίστηκε αρχικά κυρίως σε δεδομένα από **άνδρες**

Πίνακας 10.2 Θεωρία της Gilligan για την ανάπτυξη της ηθικότητας στις γυναίκες

Στάδιο	Χαρακτηριστικά	Παράδειγμα
Στάδιο 1 Προσανατολισμός προς την ατομική επιβίωση	Το άτομο επικεντρώνεται αρχικά στο τι είναι πρακτικό και καλύτερο για τον εαυτό. Σταδιακή μετάβαση από τον ατομισμό στην υπευθυνότητα, που περιλαμβάνει σκέψεις σχετικά με το τι είναι καλύτερο για τους άλλους.	Ένα κορίτσι πρώτη τάξης του δημοτικού, επιμένει να παίξει παιχνίδι που έχει επιλέξει η ίδια, όταν παίζει με μια φίλη της.
Στάδιο 2 Η καλοσύνη ως αυτοθυσία	Αρχικά, η γυναίκα θεωρεί ότι πρέπει να θυσιάσει τις επιθυμίες της στις επιθυμίες των άλλων. Σταδιακή μετάβαση από την «καλοσύνη» στην «αλήθεια», όπου η γυναίκα λαμβάνει υπόψη της τόσο τις δικές της, όσο και τις επιθυμίες των άλλων.	Το ίδιο κορίτσι, σε μεγαλύτερη ηλικία, θεωρεί ότι καλή φίλη είναι αυτή που παίζει παιχνίδια τα οποία επιλέγει η φίλη της, ακόμη και αν δεν της αρέσουν.
Στάδιο 3 Ηθικότητα της μη βίας	Επιτυγχάνεται ισορροπία ανάμεσα στις προσωπικές επιθυμίες και τις επιθυμίες των άλλων. Η πρόκληση πόνου στους άλλους –αλλά και στον εαυτό– θεωρείται ανήθικη πράξη. Η πιο προηγμένη μορφή ηθικής σκέψης, σύμφωνα με την Gilligan.	Το ίδιο κορίτσι αντιλαμβάνεται ότι και τα δύο άτομα στη φιλία θα πρέπει να απολαμβάνουν το χρόνο που περνούν μαζί και να αναζητούν κοινές δραστηριότητες.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΔΕΣΜΩΝ ΦΙΛΙΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

- Οι φιλίες του παιδιού:
 - Παρέχουν **συναισθηματική υποστήριξη** και βοηθούν στην αντιμετώπιση του **στρες**
 - Διδάσκουν το παιδί πώς να **ρυθμίζει** και να **ελέγχει** το συναίσθημά του
 - Αποτελούν μέσον άσκησης στην **επικοινωνία** με τους άλλους
 - Προάγουν τη **νοητική ανάπτυξη**
 - Βοηθούν το παιδί στην απόκτηση **διαπροσωπικών δεξιοτήτων**

ΣΤΑΔΙΑ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ ΦΙΛΙΑΣ

- Στάδιο 1 (4-7 έτη): Βασίζεται στη **συμπεριφορά** των άλλων
- Στάδιο 2 (8-10 έτη): Βασίζεται στην **εμπιστοσύνη**
- Στάδιο 3 (11-15 έτη): Βασίζεται στην **ψυχολογική εγγύτητα**

Πίνακας 10.3 Επιθυμητές και ανεπιθύμητες μορφές συμπεριφοράς του φίλου, κατά σειρά προτίμησης

Επιθυμητές συμπεριφορές

- Να έχει αίσθηση του χιούμορ
- Να είναι καλοσυνάτος και φιλικός
- Να προσφέρει βοήθεια στους άλλους
- Να επαινεί τους άλλους
- Να προσκαλεί τους άλλους σε κοινές δραστηριότητες
- Να μοιράζεται πράγματα με άλλους
- Να αποφεύγει δυσάρεστες συμπεριφορές
- Να παραχωρεί ελευθερία και πρωτοβουλίες
- Να δίνει οδηγίες
- Να είναι αφοσιωμένος φίλος
- Να έχει ξεχωριστές επιδόσεις
- Να βοηθά τους άλλους να επιτύχουν

Ανεπιθύμητες συμπεριφορές

- Να παρουσιάζει λεκτική επιθετικότητα
- Να εκφράζει το θυμό του
- Να είναι ανέντιμος
- Να είναι επικριτικός και επιτιμητικός
- Να είναι πλεονέκτης και αυταρχικός
- Να παρουσιάζει σωματική επιθετικότητα
- Να είναι ενοχλητικός
- Να παρενοχλεί με σχόλια
- Να εμποδίζει τις προσπάθειες των άλλων για επιτυχία
- Να μην είναι αφοσιωμένος φίλος
- Να παραβαίνει τους κανόνες φιλίας
- Να περιφρονεί τους άλλους

Η ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΟΜΑΔΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

- **Κοινωνική θέση** (η θέση στην ομάδα) είναι η αξιολόγηση ενός ρόλου ή ενός ανθρώπου από τα άλλα μέλη μιας ομάδας
- Οι φιλίες των παιδιών εμφανίζουν σαφείς **ιεραρχίες** με βάση την κοινωνική θέση

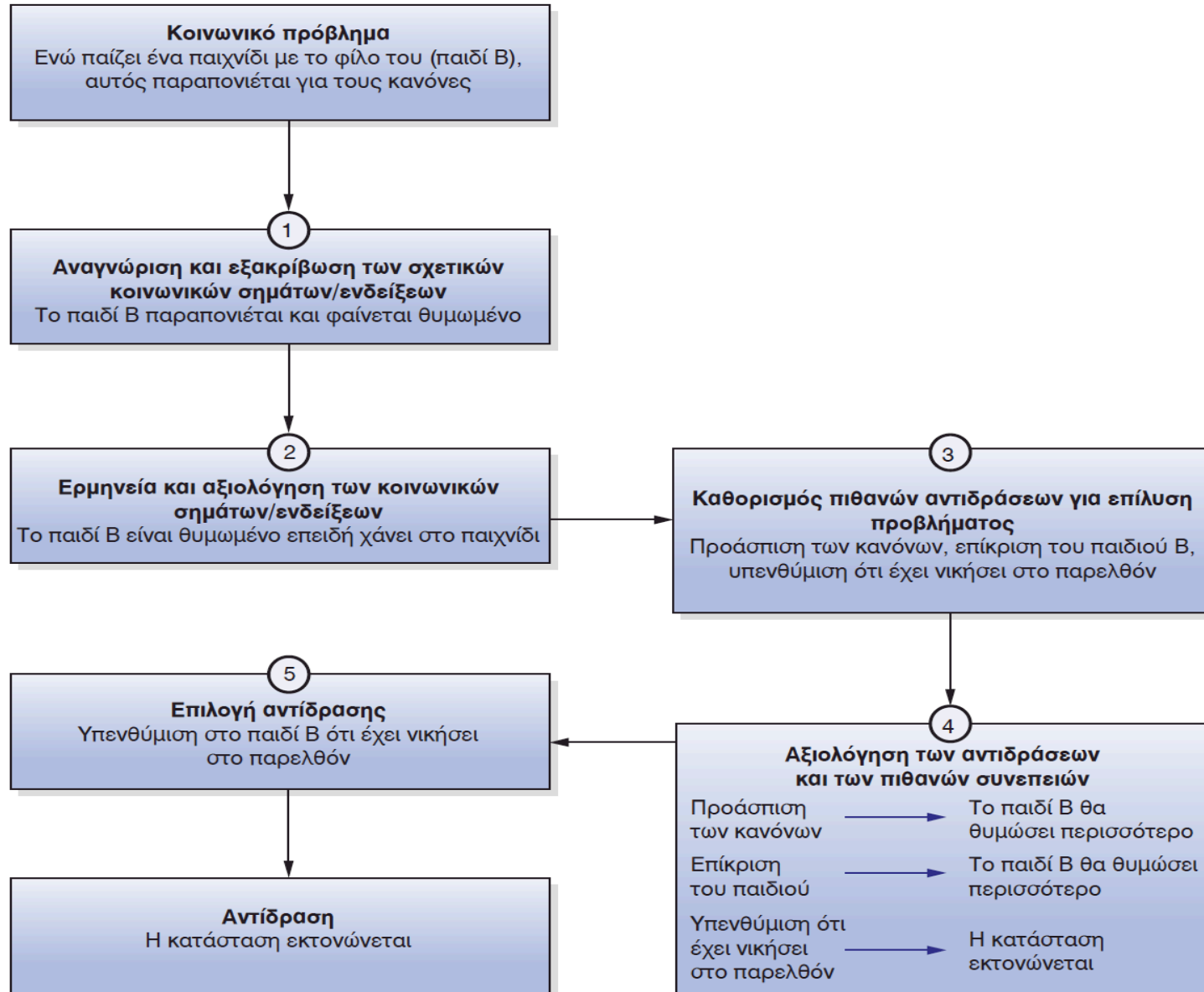
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΥΨΗΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΣΗ:

- Δημιουργούν φιλίες με άλλα παιδιά **υψηλής κοινωνικής θέσης**
- Είναι πιθανότερο να δημιουργούν **αποκλειστικές** (δικές τους) **ομάδες**
- Έχουν **περισσότερους φίλους**
- Έχουν **μεγαλύτερη πρόσβαση** σε διαθέσιμους πόρους και δραστηριότητες, όπως παιχνίδια, βιβλία και πληροφορίες

ΤΟ ΔΗΜΟΦΙΛΕΣ ΠΑΙΔΙ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

- Βοηθά τους άλλους και **συνεργάζεται**
- Καλή αίσθηση του **χιούμορ**
- Κατανόηση του **συναίσθηματος** των άλλων
- **Προσαρμόζονται** εύκολα σε κοινωνικές καταστάσεις
- Έχουν καλές δεξιότητες στη **λύση διαπροσωπικών προβλημάτων**

ΣΧΗΜΑ 10.3 ΒΗΜΑΤΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η επίλυση προβλήματος στα παιδιά προχωρεί σε στάδια, στα οποία χρησιμοποιούνται ποικίλες στρατηγικές επεξεργασίας πληροφοριών

ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

- Κάθε μέρα, περί τις 160.000 παιδιών στις ΗΠΑ δεν πηγαίνουν στο σχολείο από φόβο ότι θα υποστούν εκφοβισμό
- Περίπου **85% των κοριτσιών** και **80% των αγοριών** αναφέρουν ότι έχουν υπάρξει **θύματα** κάποιας μορφής παρενόχλησης στο σχολικό τους περιβάλλον
- Άλλα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με τον **ηλεκτρονικό εκφοβισμό**, ο οποίος μπορεί να είναι πιο επώδυνος διότι γίνεται ανώνυμα ή μπορεί να περιλαμβάνει δημόσιες διαδικτυακές αναρτήσεις

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- Τρία στα 10 παιδιά έχουν πέσει θύμα σχολικού εκφοβισμού σε Γυμνάσια και Λύκεια, με το συντριπτικό ποσοστό των εμπλεκόμενων να είναι αγόρια.
- 30,6% των περιστατικών αφορά μόνο αγόρια
- 3,18% εμπλέκονται μόνο κορίτσια.
- Ο τόπος καταγωγής αλλά και οι μειονότητες αποτελούν τους συχνότερους λόγους που υφίστανται κάποιοι μαθητές σχολικό εκφοβισμό. Αντίστοιχα, ο αριθμός των θυτών κυμαίνονται στο 30% του μαθητικού πληθυσμού, με το 2% των μαθητών να έχουν συχνά το ρόλο του θύτη αλλά και ένα αντίστοιχο ποσοστό να δέχεται με την ίδια συχνότητα επιθέσεις στο χώρο του σχολείου.
- (Πηγή: www.alfavita.gr/Πανελλήνια έρευνα για την ενδοσχολική βία και τον εκφοβισμό στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (Δεκέμβριος 2015 - Ιανουάριος 2016)

ΟΙ «ΘΥΤΕΣ»

- Περί το 10%-15% των μαθητών εκφοβίζουν τους άλλους κάποια στιγμή στη μαθητική τους ζωή
- Περί το 50% των «θυτών» προέρχονται από οικογένειες με ιστορικό **κακοποίησης**
- Οι «θύτες» τείνουν να βλέπουν τηλεοπτικά προγράμματα με **σκηνές βίας** και **παρεκτρέπονται** περισσότερο στο σπίτι και στο σχολείο από τα άλλα παιδιά
- Όταν η συμπεριφορά τους τους δημιουργεί προβλήματα, συχνά, προσπαθούν με **ψέματα** να αποφύγουν τις συνέπειες και **δεν δείχνουν μεταμέλεια** για τις πράξεις τους

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

- **90%** των παιδιών σχολικής ηλικίας αναφέρουν ότι περιστασιακά έχουν γίνει **θύματα** εκφοβισμού, ακόμη και στην προσχολική ηλικία
- Χαρακτηριστικά των θυμάτων
 - Είναι συνήθως **μοναχικά** και **παθητικά**
 - Συχνά **κλαίνε** εύκολα
 - Δεν έχουν τις **κοινωνικές δεξιότητες** που θα απέτρεπαν συνθήκες εκφοβισμού

ΤΡΟΠΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΙΩΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

- Ένταξη των παιδιών σε **ειδικά σχολικά προγράμματα**
- Εκπαίδευση παιδιών για να **παρεμβάλουν** σε περιπτώσεις εκφοβισμού, αντί να το παρακολουθούν παθητικά
- Η **ενδυνάμωση** μαθητών για την υπεράσπιση των θυμάτων εκφοβισμού οδηγεί σε μείωσή του
- **Άρνηση** του παιδιού να εμπλακεί στην «πρόκληση»
- **Ενημέρωση γονέων**

ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

- Αποφυγή συναλλαγών με το **άλλο φύλο**
- Οι φιλίες είναι σχεδόν αποκλειστικά με μέλη του **ίδιου φύλου**
- **«Οριακή δραστηριότητα»:** Η εισβολή στην περιοχή του άλλου φύλου, η οποία παίρνει συναισθηματική χροιά και επιβεβαιώνει τα σαφή όρια μεταξύ των δύο φύλων

ΟΙ ΦΙΛΙΕΣ ΤΩΝ ΑΓΟΡΙΩΝ

- Μεγαλύτερα δίκτυα φίλων (ομάδες)
- Αυστηρή **ιεραρχία κυριαρχίας**
- Προσπάθεια του παιδιού να κρατήσει και να βελτιώσει τη θέση του στην ιεραρχία
 - **Περιοριστικό παιχνίδι**

ΟΙ ΦΙΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ

- Εστιάζονται σε **μία/δύο** καλές φίλες, σχετικώς όμοιας κοινωνικής θέσης
- Οι διαφωνίες επιλύονται με **συμβιβασμούς**/υποχωρήσεις
- Μπορεί να γίνουν συγκρουσιακές με άλλα κορίτσια που δεν ανήκουν στην ομάδα τους
- Ο **λόγος/γλώσσα** που χρησιμοποιούν είναι λιγότερο συγκρουσιακός και απαιτητικός

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ: ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Μεγαλύτερη ανεξαρτησία
- **Συν-ρύθμιση** με γονείς
- Σχέσεις και ανταγωνιστικότητα με **αδέλφια**
- Μεικτές οικογένειες
- Μη-παραδοσιακές μορφές οικογένειας

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΑΔΕΛΦΙΑ

- Είναι πολύ πιθανό να διατηρηθούν σε όλη τη ζωή
- Οι πρώιμες σχέσεις με τα αδέλφια επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο το παιδί σχετίζεται με άλλα πρόσωπα και τις μεταγενέστερες επιλογές του
- Τα **μοναχοπαίδια** αναπτύσσονται το ίδιο καλά όσο και τα παιδιά με αδέλφια
- Συχνά έχουν υψηλότερη **αυτοεκτίμηση** και **κίνητρα** για επιτυχία

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΕ ΔΥΟ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

- Στις περισσότερες περιπτώσεις, η ανάπτυξη του παιδιού προχωρεί χωρίς προβλήματα
 - Όταν οι γονείς:
 - Είναι **στοργικοί**
 - Είναι **ευαίσθητοι** στις ανάγκες του παιδιού
 - **Αναπληρώνουν** την απουσία τους με κατάλληλο τρόπο
 - Η καλή προσαρμογή του παιδιού σχετίζεται με την καλή **προσαρμογή των γονέων**, ιδιαίτερα της **μητέρας**

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΟΥ ΦΡΟΝΤΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥΣ

- Παιδιά που επιστρέφουν μόνα τους από το σχολείο και περιμένουν μόνα μέχρι να επιστρέψουν οι γονείς τους
- Οι συνέπειες του «μόνου παιδιού στο σπίτι» **δεν** είναι όλες αρνητικές
- Ορισμένα παιδιά αναφέρουν ότι αισθάνονται **μοναξιά**
- Άλλα αναπτύσσουν μια αίσθηση **ανεξαρτησίας** και **επάρκειας**
- Έρευνες δείχνουν ότι τα παιδιά αυτά ίσως έχουν υψηλότερη **αυτοεκτίμηση** καθώς νιώθουν ότι βοηθούν στις δουλειές του νοικοκυριού

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

- Στις ΗΠΑ, **μόνο το 50%** των παιδιών θα περάσουν την παιδική ηλικία και με τους **δύο γονείς**
- Στην Ελλάδα, ο μέσος όρος διαζυγίων της περιόδου 2014 - 2017 διαμορφώνεται στα 15.058 διαζύγια, έναντι 51.637 γάμων (ΕΛΣΤΑΤ)
 - Το παιδί σχολικής ηλικίας συνήθως **κατηγορεί τον εαυτό του** για το διαζύγιο
- Τόσο το παιδί όσο και οι γονείς είναι πιθανό να παρουσιάσουν διάφορα είδη ψυχολογικών προβλημάτων προσαρμογής για μια περίοδο από 6 μήνες έως 2 χρόνια
 - Άγχος
 - Κατάθλιψη
 - Διαταραχές στον ύπνο
 - Φοβίες

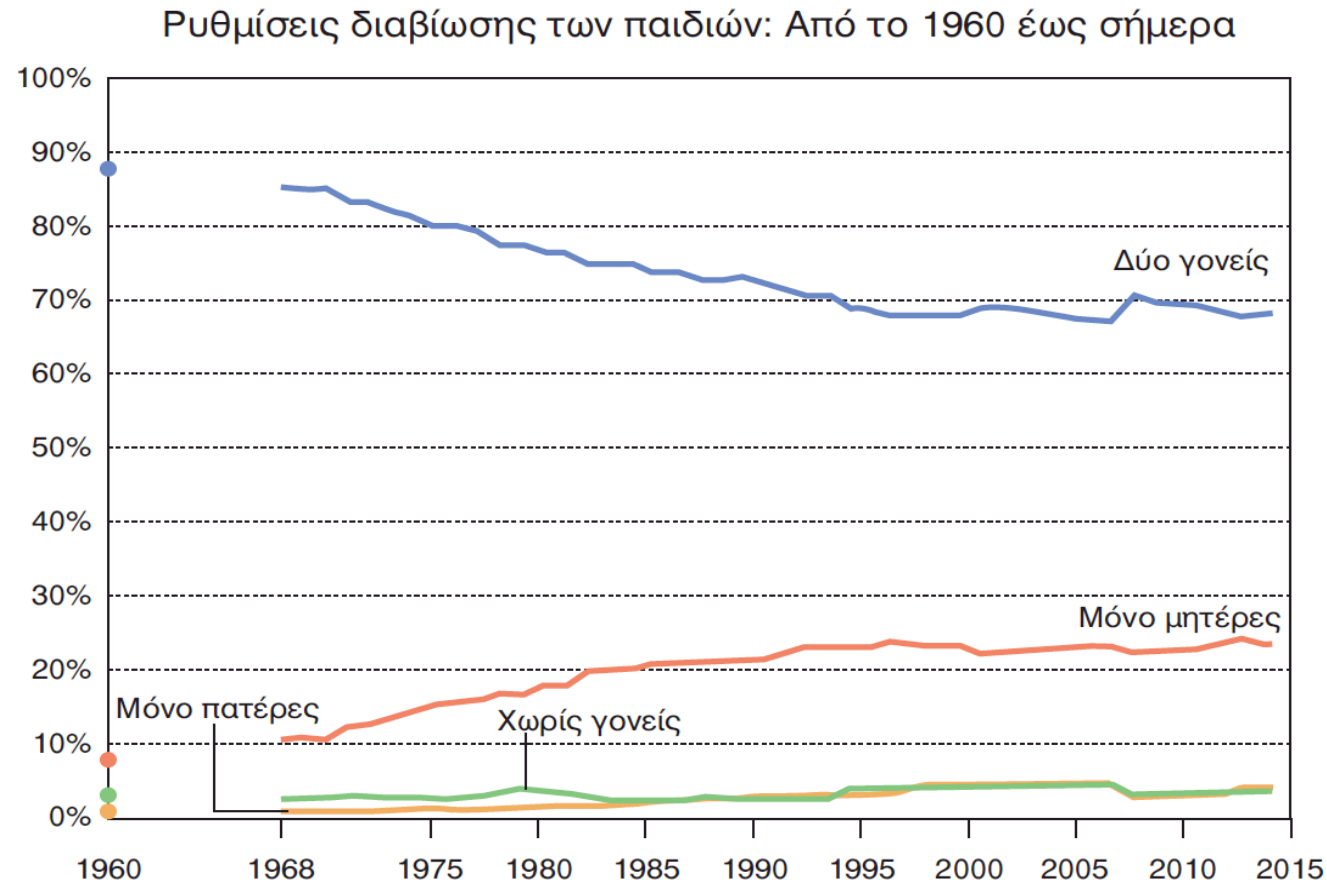
ΟΙ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΣΑΦΕΙΣ

- Από τους 18 μήνες μέχρι 2 χρόνια μετά το διαζύγιο, τα περισσότερα παιδιά **ανακτούν** την προ του διαζυγίου κατάσταση ψυχολογικής προσαρμογής
- Διπλάσιος αριθμός παιδιών διαζευγμένων γονέων χρειάζονται **ψυχολογική συμβουλευτική** σε σύγκριση με παιδιά γονέων που είναι μαζί
- Για ορισμένα παιδιά, η ζωή σε μια οικογένεια με συγκρούσεις μεταξύ των δύο γονέων έχει περισσότερες αρνητικές επιπτώσεις από ό,τι το διαζύγιο
- Κρίσιμος παράγων, η **οικονομική κατάσταση** των γονέων μετά το διαζύγιο

ΜΟΝΟΓΟΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

- Στις ΗΠΑ, περί το $\frac{1}{4}$ όλων των παιδιών κάτω των 18 ετών ζουν με τον ένα γονέα
- Οι αριθμοί αυτοί είναι υψηλότεροι για παιδιά μειονοτικών ομάδων

ΣΧΗΜΑ 10.4 ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ: ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Αν και ο αριθμός των παιδιών που ζουν με έναν μόνο γονέα αυξανόταν δραματικά για πολλές δεκαετίες, έχει σταθεροποιηθεί τα τελευταία χρόνια

ΠΟΛΥΓΕΝΕΑΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

- Πλούσιες ευκαιρίες για νέες **εμπειρίες**, αλλά και **συγκρούσεις**
- Πιο συχνές στους Αφρο-αμερικανούς
- Σε ορισμένες οικογένειες, οι πολιτισμικές αξίες υποστηρίζουν έναν ενεργό ρόλο των **παππούδων** στη ζωή της οικογένειας

ΜΕΙΚΤΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

- Οι μεικτές οικογένειες περιλαμβάνουν γονείς σε δεύτερο (ή τρίτο) γάμο και έχουν τουλάχιστον ένα παιδί από προηγούμενο γάμο
- Στις μεικτές οικογένειες παρατηρείται **ασάφεια ρόλων**, καθώς οι ρόλοι και οι σχετικές προσδοκίες δεν είναι ξεκάθαρες
- Σε πολλές περιπτώσεις, τα παιδιά σχολικής ηλικίας παρουσιάζουν **ομαλή προσαρμογή** στις συνθήκες της μεικτής οικογένειας

ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

- Περί τα 1-5 εκατομμύρια οικογένειες στις ΗΠΑ έχουν δύο μητέρες ή δύο πατέρες
- Δεν έχουν βρεθεί σημαντικές διαφορές μεταξύ παιδιών με ετεροφυλόφιλους ή ομοφυλόφιλους γονείς:
 - Στον ρόλο του φύλου
 - Στην ταυτότητα φύλου
 - Στη γνωστική ανάπτυξη
 - Στον σεξουαλικό προσανατολισμό
 - Στη συναισθηματική και την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΝΔΕΙΑΣ

- Οι οικογένειες χαμηλού οικονομικού επιπέδου:
 - Έχουν λιγότερους **πόρους** για την ημερήσια επιβίωση
 - Προκαλούν πολλές δυσχέρειες/**αναστατώσεις** στη ζωή του παιδιού
 - Εμφανίζουν μεγαλύτερη πιθανότητα για καταστάσεις **άγχους**

ΟΜΑΔΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΠΑΙΔΙΩΝ

- Ο όρος «ορφανοτροφείο» έχει αντικατασταθεί από τον όρο «**Οίκος ομαδικής φροντίδας**» ή «**Κέντρο οικιακής φροντίδας**»
 - Τα ιδρύματα αυτά δέχονται παιδιά των οποίων οι γονείς δεν είναι σε θέση να τους προσφέρουν επαρκή φροντίδα
 - Περί τα $\frac{3}{4}$ των παιδιών αυτών υπήρξαν θύματα **κακοποίησης** και κακομεταχείρισης
 - Για την ανάπτυξή τους, κρίσιμος παράγων: Η **ποιότητα** του ιδρύματος και το επίπεδο του **προσωπικού** του

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: ΠΩΣ ΕΞΗΓΟΥΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΝ ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΟΥΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑ Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ

- **Αιτιακές αποδόσεις**
- Τα παιδιά εξηγούν την επιτυχία/αποτυχία τους αποδίδοντάς την σε τρεις παράγοντες:
 - **Εσωτερικούς/προσωπικούς ή εξωτερικούς**
 - **Σταθερούς ή περιστασιακούς**
 - Παράγοντες που **ελέγχονται** ή είναι **ανεξέλεγκτοι**

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΙΣ ΑΙΤΙΑΚΕΣ ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ

- Η φυλή, η εθνότητα και το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο επηρεάζουν τις αιτιακές αποδόσεις
 - Τα παιδιά Αφροαμερικανών είναι λιγότερο πιθανό να αποδίδουν την επιτυχία/αποτυχία σε εσωτερικούς παράγοντες, καθώς αισθάνονται ότι υπεύθυνοι είναι οι παράγοντες **προκατάληψης** και **διάκρισης**
 - Οι **γυναίκες** τείνουν να αποδίδουν την αποτυχία σε χαμηλού επιπέδου ικανότητα και την επιτυχία σε τύχη
 - Σε ασιατικές χώρες η σχολική επιτυχία αποδίδεται στη **σκληρή εργασία**

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

- Το σύνολο των δεξιοτήτων που διέπουν την ακριβή εκτίμηση, αξιολόγηση, έκφραση και ρύθμιση των συναισθημάτων
- Δεν υπάρχουν σαφή δεδομένα ούτε ξεκάθαρη άποψη για τα οφέλη, την αναγκαιότητα ή τη δομή προγραμμάτων που θα στόχευαν στην προαγωγή της συναισθηματικής νοημοσύνης